

## СВІТОГЛЯДНІ ТА МИСТЕЦЬКІ КОРДОНИ УКРАЇНИ 2022: НАГОЛОСИ ТА СИМВОЛИ

Петасюк О. І.

**Постановка проблеми.** З 24 лютого 2022 р., з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, історія поставила український народ та його культуру перед новими випробуваннями. Війна та мистецтво – перетин взаємовиключних світів. Проте практика даного поєднання свідчить: саме завдяки мистецькій творчості у воєнні роки народ отримує додаткові імпульси до життя. Мистецтво дарує нації історичне безсмертя, по ньому народи розпізнають один одного в коловороті цивілізацій. Виходячи із цього, образ нації визначають не стільки численні сторінки історії, а скільки мистецькі сторінки.

Українці мають виразну історичну пам'ять та глибокий національний патріотизм<sup>1</sup>. Відтак це відбилося на характері української мистецької творчості. Сторінки української історії та культури наскрізь прошиті динамізмом, драматизмом, патетичністю: постійно доводилося відстоювати право власного вибору та окреслювати світоглядні та культурні кордони.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Багатотним бекграундом, на який спираються дослідники української культури, виступають як класики української історіографії, а саме М. Грушевський, Д. Антонович, Д. Чижевський, що заклали підвалини вивчення проблеми осмислення національного підкладу мистецького процесу, так і пізніші її дослідники (філософи, історики, мистецтвознавці): І. Крип'якевич, А. Бичко, С. Черепанова, О. Рудницька, В. Шейко, Л. Тишевська, Я. Калакура, К. Станіславська та багато інших. Оскільки країна два місяці живе в умовах військового стану, то тема розвитку мистецтва під час війни ще чекає своїх дослідників. Проте вже сьогодні можливо підвести перші підсумки щодо оборони мистецьких кордонів держави.

Представленою розвідкою хотілося б навести певні осмислення за гарячими слідами боротьби українців у світоглядно-мистецькому просторі, де вони демонструють не просто власну національну заангажованість в доброму сенсі слова, а проявляють власне гуманістичне ество та присутність моральних абсолютів.

**Мета** полягає в тому, щоб репрезентувати найбільш показові зразки мистецької творчості українців під час перших двох місяців Великої війни в контексті національного менталітету та оборони

мистецьких кордонів. Задля її вирішення порушуються такі питання: як відгукнулися українські митці на російську агресію 2022 року; простежити цілісність гуманістичної традиції українського мистецтва; як мистецтво часів війни проводить водночас націєрепрезентативну місію.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У національному мистецтві кожен народ виявляє власну індивідуальність. Впродовж історії українець виступав миролюбним, емоційним інтровертом, для якого в оцінці людей та подій виступав критерій гуманістичності, що впродовж нашого поступу визначав національні: історію, пріоритети, вибір, цінності. Українці здавна жили на родючих землях, тому їм не потрібно було розширювати свій життєвий простір; головне, щоб Бог дав обставини та сили для обробки цього щедрого клаптика Землі, политого потом працелюбного народу. А ще цей клаптик Землі був надзвичайно привабливим своєю природною красою, що оспівувалася у різноманітних думках, піснях, музично-драматичних та живописних творах. Всесвітом для українця виступало найближче естетично привабливе довкілля. Квінтесенцією цього ідеалу світосприйняття слугує Шевченкова притча про Україну, яка розсіяна у просторі і часі «Садок вишневий коло хати». Василь Стус пророчо вважав: Тарас Шевченко містить у собі не тільки незагоєні рани минушини, але і невиліковні сльози майбутнього<sup>2</sup>. На жаль, наша земля донині є привабливою і для споконвічного російського ворога, який поливав і поливає її кров'ю українців.

Росія – екстравертивний соціум<sup>3</sup>, про що свідчить її імперська політика, спрямована на оволодіння величезними територіями, її експансивний месіанізм «рятівника». Україна і Росія у цьому сенсі країни-антиподи. Якщо в українця з'являється внутрішня агресія, то він її спрямовує на себе, займається «самоз'їданням», рефлексуванням. Росіянин проєкує агресію на зовнішнє середовище. У російському менталітеті впродовж багатьох століть спостерігається: культ сили; непослідовна релігійність, фактично вихолощення християнських постулатів; показний вишкіл; рефлексивна демократія; не

<sup>1</sup> Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. Київ : Дніпро, 1993. С. 127.

<sup>2</sup> Стус В. Феномен доби (сходження на Голгофу слави). Київ : Товариство «Знання» України, Видавничо-поліграфічний центр «Знання», 1993. С. 7.

<sup>3</sup> Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : Монографія. Київ : Либідь, 2001. С. 294-295.

демократична логіка, а диктатура; індивідуалізація розглядається як джерело зла. Зло настільки виявляє себе у житті російської нації, що усі сприймають його як норму, а добро на цьому тлі виглядає як душевна хвороба<sup>4</sup>. Не піддається здоровому глузду, до прикладу, заклик російських матерів до синів-солдатів з перших днів війни 2022 року вбивати українських жінок та дітей, і у цьому вбачається як російською владою, так і народом, спасіння російської країни (!). Це тези із повсякдення людей не глухого середньовіччя, а із часів інформаційної цивілізації XXI століття, що свідчить про задану природу «глибинного народу», і що дана країна самостверджується не за рахунок підняття рівня життя громадян та їх духовного вдосконалення, а за рахунок зовнішньої агресії.

Українець, як сенсуалістичний ліричний психотип<sup>5</sup>, можливо, був би найщасливішою людиною у світі, якби цей світ складався із таких як він сам. Проте ми ніколи не мали сприятливого історичного тла для розвитку рідної землі. Архетип рідної землі-матері асоціювався із свободою, миром, любов'ю і злагодою, як родинною так і загальною. Звідси постає сакралізований образ жінки-матері, яка претендує навіть на статус протобожества: її образ оспівували у тонічному мистецтві, з її ім'ям йшли на смерть, обороняючи рідну землю, і поверталися до мирної праці, що знайшло свій сконцентрований вираз у Василя Стуса : «Вітчизно, Матере, Жоно!» («Коли б не ти -оця зима...»)<sup>6</sup>.

Культ материнства, навіть більше – «релігія матері», відомий ще з часів дум, з середини 15 століття. В історичних піснях мати позиціонувалася як ненька, сива голубка, соколиха-мати. З цього метафоричного «пташиного» ряду і «О Україна, Лебідю мій ясний!» Юрія Клена. Кривда матері сприймалася як порушення Божих заповідей. У Шевченка жінка-матір – це уособлення Пречистої Диви Марії і матері-України. Поет, який мало зазнав материнської любові, рано став сиротою, створив вічно щемливу мініатюру про матір – «На панщині пшеницю жала». У «Пісні про рушник» Андрія Малишка відшукуємо легендарну фразу про «незрадливу материнську ласкаву усмішку» або у Василя Симоненка – «За тобою завше будуть мандрувати / Очі материнські і білява хата» («Лебеді материнства»).

В українській поезії традиційно відбувалося ототожнення: Україна – мати, українці – діти, поет – син рідної землі. До прикладу, «Ще видиться: чужий далекий край, / і серед степу, де горить

калина, – / могила. Там ридає Україна / над головою сина: прощай!» (В. Стус, «Чого ти ждеш? Скажи – чого ти ждеш?»<sup>7</sup>). До речі, «слова Бог (Господь) і мати є одними із найуживаніших у творах В. Стуса»<sup>8</sup>. На думку О. Журавля, національних пророків-мучеників Василя Стуса та Тараса Шевченка єднає «натхненне освячення того, що має в душі кожна людина – Вітчизна, матір, краса...»<sup>9</sup>. Україна – мати, ти – син або донька – це пафосний зміст взаємин на найвищому рівні можливих почувань.

Для України ці наголоси ніколи не були порожнім дзвоном. Вони актуалізувалися ще більше після 24 лютого 2022 року. Українець здавна персоніфікував святість в образі стражденної жінки-матері, носія своєрідного стоїцизму<sup>10</sup>. Про те, що героїка жіночності в мистецькій історії України на передньому плані, стало зрозумілим з початку нинішньої війни. Маю на увазі передусім твори українських художників. Бо живопис та графіка є одними із своєрідних інструментів проникнення у сутність буття та переживань людини. Митці просто вибухнули оригінальними, стилізованими, символічними зображеннями Матері-України та її Дітей. За влучним висловом Оксани Забужко, у війні усе прошите символами. Бо основою творчості є символ як глибока ідея.

В Олександра Охупкіна, майстра «хатньої ікони» (родом із Житомира, працює в Олександрії) образ України із дитиною на руках суголосний образу Диви Марії з немовлям – «Все буде Україна». Образ окреслений символічним тлом, яке компонується із мальов, орнаменту, синьо-жовтого прапора, християнських куполів та голуба. Альоша Ступін (Ігор Поночевний, США) запропонував нову зворушливу українську ікону, де фігурує осучаснена постать Диви Марії з дитиною, в якій перев'язана голівка. «Київська мадонна» ілюстраторки Марини Соломеннікової відтепер є покровителькою однієї з католицьких парафій в Італії – у Неаполі. Референсом до картини стало фото киянки Тетяни з немовлям, що переховувалися у перші дні війни від ракетних ударів у метро. Так само як для ілюстрації «Боже, якщо я помру молодим, впусти мене в рай, бо в пеклі я побував вже сам» киянина Олександра Грехова послугувала світлина із цим вражаючим написом на бронезилеті українського воїна.

Живописний гімн українській Жінці-Матері та символіка роду звучить в серії робіт Євгенії Колісник (Одеса). До прикладу: «Танок роду» та «Наро-

<sup>4</sup> Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : Монографія. Київ : Либідь, 2001. С. 302.

<sup>5</sup> Донченко О., Романенко Ю. Вказ. праця. С. 208.

<sup>6</sup> Стус В. С. Дорога болю: Поезії / упоряд. та післямова М. Х. Коцюбинської. Київ : Рад. письменник, 1990. С. 155.

<sup>7</sup> Стус В. С. Дорога болю: Поезії / упоряд. та післямова М. Х. Коцюбинської. Київ : Рад. письменник, 1990. С. 62.

<sup>8</sup> Нестелєв М. Архетип «Бога-Матері» в ліриці В. Стуса. *Актуальні проблеми української літератури та фольклору*. 2015. № 23. С. 137-145. URL: <https://japul.donnu.edu.ua/article/view/2774/2813> (дата звернення: 22.04.2022).

<sup>9</sup> Журавель О. Найтяжча провина Василя Стуса. *Трудова слава*. 9 січня 2003.

<sup>10</sup> Донченко О., Романенко Ю. Вказ. праця. С. 301.

дження крові», де у сюжеті простежується симбіоз почуттів, від болу за загиблими до надії на відродження. Марта Пітчук (родом із Івано-Франківська), яка оживляє в картинах український оберіг – ляльку Мотанку, вдягнуену у жіночі строї різних регіонів України, вдихнула нове життя в цей образ, який під час війни зазнав коректив, передусім це вже образ із відкритими очима – «Мотанка Перемога. Київське Полісся». «Цінністю і місією моїх картин є те, що вони транслюють енергію і силу української жінки, яка надихає і спонукає глядача захоплюватися власним корінням»<sup>11</sup>, – зазначає мисткиня.

Схожі посили відшуковуємо і в творчості художниці-ілюстраторки Марти Лешак (Коломия), яка своєрідно вписує воєнну реальність в український орнамент – робота «Сидить пара голубів та й джавеліна гріють». Ідейно суголосним цьому зображенню є патріотичні ілюстрації Ярослави Яцуби (Дніпро), зокрема на одній із них зображений легендарний мистецький символ козак Мамай, який співає на бандурі не менш відому тепер пісню «Байрактар». Художниця вважає, що частина її робіт – це загальні відчуття українців, а у створенні ілюстрацій їй допомагає хоробрість народу, його прагнення до вільного життя. З 25 лютого вона фактично створює щодня по малюнку, зокрема: «Доброго вечора, ми з Україно!», «Дякуємо!», «НАТО! Показати як закривати?» та багато інших робіт. Мисткиня тішиться тим, що може допомогти людям у доступний їй спосіб<sup>12</sup>. Через свою творчість намагається обійняти усіх і подарувати надію на перемогу сумська художниця Аня Черненко.

Одна із страшних сторінок сьогодення – це долі тварин, яких також перемелюють жорна війни. Вражаючими є роботи ілюстраторки Ольги Вільсон (Olga Wilson), де зображені душі померлих як людей, так і тварин. Зокрема, малюнок, намальований під враженням від світлини з мертвим котиком у дитячому ліжку, який не дочекався своїх безвідповідальних хазяїв; разом з ним загинули щуреня та папушка. Загалом за її малюнками можна відстежити хронологію війни в Україні: ракетні удари по залізничному вокзалу у Краматорську; дідусь, який оберігає сон онука у Центрі переселенців у Запоріжжі; загибель бабусі та 4-річного Олександра, коли вони, втікаючи з Вишгородського району від окупантів, перепливали на човні через р. Дніпро; родина із трьома дітьми загинула у себе вдома після влучання ракети; жіноча рука із червоним манікюром – символ вар-

варської Бучанської різанини (смерть Ірини Фількіної стала одним із доказів геноциду українців) та інші. «Наші серця розбиті на тисячу уламків» – так загалом художниця окреслює свої роботи, які вона назвала «військовими записками», фактично живописними документами війни<sup>13</sup>.

Енергійні та патетичні праці Олега Шупляка (родом із Тернопільської області) просто фонтанують переживаннями за рідну землю: ескіз до картини «Велика битва України з Мордором» або із цієї серії робота «Побиття андрофагів»; «Спецоперація «ЧерноЗем»; «Кораблик»; «Чайка»; «Прапори» тощо. Квінтесенцією героїки Матері-України стало метасимволічне зображення «Ukraine». З оригінальними творами Олега Шупляка можна ознайомитися на сторінці у Facebook – Oleg Shupliak Art.

Щодо знаковості зображень під час війни, неможливо обійти увагою феномен васильківських півників, що стали свого роду символом народності та витривалості. Цей символ-концепт має давнє архаїчне коріння. У народній творчості півень сприймається як охоронець різних частин доби, його спів відлякує злу силу, відтак він втілює войовничість. Загалом це символ перемоги добра над злом і улюблений персонаж казок, картин, візерунків, скульптурної творчості. У даний момент, це символ того, що те нелюдське зло, що прийшло на нашу землю, буде обов'язково покарано.

Образ привернув до себе увагу після звільнення Бородянки від російських окупантів. На стіні кухні зруйнованого будинку висіли дивом вцілілі модулі-шафи, на яких височів знаменитий декоративний півник, за однією із версій – відтворена робота Прокіпа Бідасюка, вчителем якого був Василь Сідляр, представник розстріляної у 1930-тих роках школи монументального живопису Михайла Бойчука<sup>14</sup>.

Образ стійкого півника не залишив байдужим багатьох митців. Так, популярним стало зображення ілюстратора Олександра Грехова співзвучне посилу «Тримаймося» – легендарна коричнева шафка із півником; зображення художниці Олени Павлової, авторки популярного комікс-персонажа kota Інжира, в даному випадку він тримає лапкою півника – «Українська культура непохитна». Загалом ця історія з півником часів війни стала одним із прикладів того, як мистецтво може стати підтримкою та оберегом. Київський художник Сергій Позняк увіковічнив образ стражденного міста в роботі «Бородянка. Київська область». В її основі – понівечений пам'ятник Тарасу Шевченку на тлі відомого зображення такого

<sup>11</sup> Пітчук М. «Місія моїх картин – надихати й спонукати глядача захоплюватися власним корінням». *Персона* : веб-сайт. URL: <https://persona.org.ua/marta-pitchuk/> (дата звернення: 23.04.2022).

<sup>12</sup> Шапаренко В. Жінки у війні: Ярослава Яцуба – ілюстраторка, яка зображає спротив українців. *Українки* : веб-сайт. URL: <https://ukrainky.com.ua/zhinky-na-vijni-yaroslava-yac-zuba-ilyustratorka-yaka-pokazala-nato-yak-nebo-zakryvaty/> (дата звернення: 23.04.2022).

<sup>13</sup> Війна в Україні очима ілюстраторки Ольги Вільсон. *Vogue* : веб-сайт. URL: <https://vogue.ua/ua/article/culture/art/viyna-v-ukrajini-ochima-ilyustratorki-olgi-vilson.html> (дата звернення: 25.04.2022).

<sup>14</sup> Півник з Бородянки: хто він? *Zaxid.net* : веб-сайт. URL: [https://zaxid.net/pivnik\\_z\\_borodyanki\\_ho\\_vin\\_n1540743](https://zaxid.net/pivnik_z_borodyanki_ho_vin_n1540743) (дата звернення: 23.04.2022).

ж понівеченого житлового будинку із пустотою посередині, так зване обличчя «руського мира».

Крім Бородянки, вінець Христа за два місяці війни було приміряно багатьма містами та містечками: Буча, Ворзель, Гостомель, Ірпінь, Маріуполь, Новотошківське, Попасна, Рубіжне, Харків, Чернігів та багато інших. Оскільки митці оголеними нервами сприймають дійсність, то це одразу знайшло свій відгук у мистецькій творчості. До прикладу, робота Євгенії Колеснік «Вінець Маріуполя». Складно викласти на папері увесь той біль та співчуття, що відчувають українці при слові «блокадний Маріуполь», де загинули за попередніми даними понад два десятка тисяч людей і ситуація на кінець квітня залишається надзвичайно складною. «Буде до віку стояти / Праведне місто Марії / Доки над гордим Азовом / Сонце встає» – так у форматі нової пісні-туги висловив наші надії і бажання Святослав Вакарчук.

Містам героїчних людей присвятив свої образи харків'янин Микита Тітов – це символічна візуалізація актуальної української історії у вигляді світоглядних щитів, символічного заслону від ворога (серія з символами опору українських міст). «На «гербах» Тітов зображає головні та найвідоміші споруди міст, які розміщені на мечі. Користувачі мережі з цікавістю чекають на кожний новий малюнок та просять, аби художник не зупинявся та зобразив плакати для якомога більшої кількості міст України»<sup>15</sup>.

Національна індивідуальність простежується також через музичну культуру. Зміст української музики завжди був пов'язаний із історією України. Для українського тонічного мистецтва характерним є ліричний жанр, виразом якого виступає пісня, яка з часом сприймається як народна. До прикладу, пісні на вірші: «Рече та стогне Дніпр широкий» Тараса Шевченка (уривок із «Причинної», 1837 р., музика Данила Крижанівського, 1886 р.), «Повій, вітре, на Україну, де покинув я дівчину» Степана Руданського (1856 р., музика Людмили Александрової), «Стоїть гора високая, попід горою гай» Леоніда Глібова (вірш «Журба», 1859 р., музика Миколи Лисенка), «Два кольори» Дмитра Павличка (музика Олександра Білаша, 1964 р.) та інші.

На хвилі народного піднесення та спротиву пісні набули нового життя та звучання. Так, актуалізувалися життєствердні патріотичні посили пісні-гімну Українських Січових Стрільців «Ой, у лузі червона калина» (1914), згодом УПА, у виконанні вокалісту групи «Бумбокс» Андрія Хливнюка, який вступив до лав київської тероборони. Ця пісня-марш передається із вуст у уста від дитини до дорослого. Вона перелилася за національні кордони і пішла у широ-

кий світ, ставши візитівкою сучасної української боротьби супроти російського агресора. Хоч цей урочистий спів авторського походження (за однією із версій, композитор – поет, директор і режисер Українського театру «Руська бесіда» Степан Чарнецький), проте, як водиться, він став народним.

Отримала нову інтерпретацію пісня-візитівка столиці «Києве мій». Її енергійно переспівали Марина Полончак (закарпатський гурт «Марина і компанія») та полтавський співак Віталій Лобач: «Як тебе сміли бомбити, Києве мій!»; «Став ти столицею волі, Києве мій!».

Митці у музичній сфері не могли оминати увагою долі українських міст-мучеників. Виділила би тужливу пісню-молитву Ірини Федішин (нар. у Львові) «Розстріляна весна» про розстріляні мрії, біль, про те, що «стогне від болю земля», про шлях на Голгофу («Згадай, Ісусе, нашу Бучу»).

З горнила першого місяця війни вийшла зворушлива авторська пісня-надія Макса Барських (Микола Бортник) «Буде весна», де стверджується «що наша віра єднає серця». Автор родом із Херсону, проживає у Києві, з початку російського вторгнення вступив до лав Збройних Сил України. Популярна мелодія пісні стала тлом для багатьох сюжетів про війну.

Так само музичним тлом спротиву загалом, та перших новин про повномасштабну російську агресію проти України зокрема, став сингл кременчуцьких ді-джеїв Артема Ткаченка та Максима Мокренка – «Доброго вечора, ми з України!», який був написаний ще 2021 року, але став співзвучним нинішньому часу. Музичний трек тепер є неофіційним військовим привітанням в Україні.

Набрив мільйони переглядів кліп, створений на музику і слова Олександра Пономарьова (родом із Хмельницького, працює у Києві, Національна музична академія) за участю оркестру та хору Заслуженого Академічного Ансамблю пісні і танцю Збройних Сил України під керівництвом диригента Дмитра Антонюка та відомих виконавців «Горить палає техніка ворожа, / Рідна Україна переможе».

Щодо символіки, хотілося навести факт початку демонтажу у Києві бронзової скульптури двох робітників (1982), встановлену на честь «російсько-українського возз'єднання». Як зазначив мер міста Києва Віталій Кличко, «своє ставлення до України Росія ознаменувала звирячими вбивствами мирних українців, знищенням наших міст і селищ, прагненням знищити нашу державність»<sup>16</sup>. Арку з титанових листів буде перейменовано, бо старі символи набувають нового значення. Вона буде підсвічена кольорами українського прапора. Один із авторів пам'ятника

<sup>15</sup> Меч проти ворога: художник створює «оборонні герби» міст України (фото). УНІАН : веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/society/mech-proti-voroga-hudozhnik-stvoryuye-oboronnii-gerbi-mist-ukrajini-foto-novini-ukrajini-11697220.html> (дата звернення: 28.04.2022).

<sup>16</sup> У Києві демонтують скульптуру про «возз'єднання України і Росії» – Кличко. *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skulptura-vozzyednannya-ukrayiny-i-rosiyi-demontazh/31819969.html> (дата звернення: 28.04.2022).

архітектор Сергій Миргородський зазначив, що відчуває радість з цього приводу, бо «мати пам'ятник ворожнечі – гріх»<sup>17</sup>.

Нехай ця подія та демонтаж подібних об'єктів стануть жирною крапкою неповернення до радянської символічної системи. Вона несумісна з українськими національними архетипами, тому буде завжди відторгтися у нашій ментальності. Це буде вирішальна можливість вийти раз і назавжди із російсько-євразійської культурної зони, вийти із заповідника чужої культури.

**Висновки.** З одного боку, у українців впродовж історії завжди був органічний вільний простір, на якому вільно могла розвиватися особистість. З іншого боку – кожна особистість завжди, осо-

<sup>17</sup> Один из авторов памятника российскому и украинскому рабочим в Киеве обрадовался демонтажу своего творения. *TCH* : веб-сайт. URL: <https://tsn.ua/ru/exclusive/odin-iz-avtorov-pamyatnika-rossiyskomu-i-ukrainskomu-rabochim-v-kieve-obradovalsya-demontazhu-svoego-tvoreniya-2046958.html> (дата звернення: 28.04.2022).

бливо у часи випробовувань, відчувала себе частиною органічного тіла – України, що проявилось у не тільки у військовій обороні, волонтерському та добровольчому рухах, а і в мистецькому рухові також. Під час війни культура офарбована в один національний тон – це патріотизм та волелюбні мотиви. Ні наша історична практика, ні її відображення – мистецтво – ніколи не терпіли кайданів. З світоглядної точки зору українське мистецтво можна позиціонувати як мистецтво нескорених, з чітко окресленими світоглядними кордонами та моральними абсолютами. Мистецтво є не просто потужним інструментом рефлексії. Надзвичайно яскравий мистецький процес, який демонструють під час війни українці – це своєрідний прояв інстинкту самозбереження нації та вид протистояння.

Чисті, правдиві, справедливі прагнення і дії виведуть нас до перемоги. Важливу місію у складній дорозі до перемоги українське мистецтво виконує вже з перших днів війни.

**Інформація про автора:**

**Петасюк Олена Іванівна,**

кандидат історичних наук,

доцент кафедри новітньої історії України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

60, вул. Володимирська, Київ, 01033, Україна

**Information about the author:**

**Petasyuk Olena Ivanivna,**

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Contemporary History of Ukraine

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

60, Volodymyrska str., Kyiv, 01033, Ukraine